

ennek kapcsán a hirtelen felduzzadt lakosságú település tűrhetetlen szociális viszonyait, azokat a körülményeket, melyek döntő mértékben hozzájárultak a lassan induló, de később annál nagyobb intenzitással feltörő munkásmozgalom kialakulásához. A könyvnek ez a fejezete jelenti talán a legnagyobb pozitívumot, hiszen a korábbi monográfiákban még csak meg sem említett problémakört fejt ki nagy részletességgel és a dokumentumok szilárd bázisán álló elhithető erővel. Jól mutatja azt a logikus folyamatot is, amely a változott viszonyok és az I. világháború hatására, szükségszerűen vezetett az 1918/1919-es évek forradalmaihoz.

A kötet második része, amelyet Horváth István írt, világosan áttekinthető, a részletkérdésekre is kitérő, ugyanakkor jól érthetően összegező összefoglalást ad századunk hazai történelmének legjelentősebb időszakáról. Első fejezetében az 1918-as polgári demokratikus forradalmat vizsgálja, a másodikban pedig az első magyar proletárdiktatúrának, az 1919. évi Tanácsköztársaságnak Nógrád megyei eseményeit és jellegzetességeit mutatja be. Különös részletességgel szól a korszak hősi harcainak eseményeiről, de felvázolja a munkáshatalom közigazgatási, szociális, kulturális intézkedéseit is.

A kötet legtöbb részének lebilincselő stílusa, a benne foglalt adatok nagy száma ellenére is olvasmányos jellege minden bizonnyal közrejátszik majd abban, hogy a megyetörténet sokaknak lesz kedvelt, hasznos olvasmánya. De még jobban örülhetünk majd annak, ha a kötetben foglaltak az intézményes felhasználás területein lesznek minél nagyobb mértékben gyümölcsöztethetők. Így elsősorban azokon a területeken, melyek a szülőföld megszerettetése révén a szocialista hazafiság kimunkálását segítik elő: a történelem oktatásban, a honismereti tevékenységben és az ismeretterjesztő munkában. És akkor lesz igazán a megye lakosságának és a megyét szerető távoliaknak jó barátja ez a megyetörténet, ha az ismertetett kötet jó tulajdonságait megőrizve szinte kézikönyvként szolgálhat majd a felmerülő, legkülönfélébb helytörténeti kérdések megválaszolásában. Ennek a célnak az elérését fogja elősegíteni a negyedik kötet után megjelenő név-, hely- és tárgymutató, valamint az az adattár, mely a megye egyes helységeire vonatkozó legfontosabb történeti-statisztikai adatokat fogja – ha bármilyen rövid formában is – tartalmazni.

A megyetörténet összefoglaló értékelésének ezúttal még nincs helye, hiszen az összkép csak valamennyi kötet megjelenése után alakulhat ki. A nagy várakozást, amelyet a kötet elkészítésével kapcsolatos nehezítő körülmények, így a forrásanyag hiányosságai, a rendelkezésre álló korlátozott idő, kiváltottak, az elkészült kötet megnyugtatóan elégitette ki. Azok az észrevételek, melyeket a szakmai bírálat tehet egyes kevésbé jelentős mozzanatokkal kapcsolatban, bizonyára kiküszöbölhetők lesznek az ezután megjelenő kötetekben. Bizhatunk abban is, hogy az izlésesen megtervezett külső forma kivitelezése sem hagy majd semmi kivetnivalót maga után. Mindent összevetve: nagy bizakodással tekintünk a megyetörténet további kötetének megjelenése elé.

Scneiderer Miklós

Moldova Györgyről

A másfél évtizedes írói pályája nagy olvasói sikert, heves vitákat, támadásokat, magasztalásokat, izgalmas művészi teljesítményeket, fordulatokat jelent Moldova eddigi életművében.

Pályakezdő társai – Csurka István, Galambos Lajos, Galgóczi Erzsébet – talán kevésbé látványos módon futották eddigi pályájukat, művészetük azonban sokban rokon Moldováéval: új magyar prózát teremtettek. Folyhatnak és folynak arról viták, hogy születtek-e kimagasló eredmények ennek a nemzedéknek a tollából (legutóbb Szabolcsi Miklós, Almási Miklós és még néhányan adtak hangot aggódó figyelmüknek), azt azonban nem lehet elvitatni tőlük, hogy átfarmálták a magyar próza kifejezésrendszerét, világképük szocialista tartalmát, újfajta indulataikat és intellektusukat másként – korszerűen, gondolatkavaró módon formálják esztétikumá.

Mind ezt azért kellett az elején megállapítani, hogy ne úgy tessék: Moldovától rangos íróhoz illő igényeket, esztétikai, társadalom-filozófiai követelményeket kell számonkérnünk, ha reális értékelésre, hiteles művészi portré megformálására törekszünk.

Sokarcú művész. Jellemformálása, írástechnikája, nyelvi közege, témavilága sokszínűsége, változatossága egyrészt a kutató, önmagát, művészete kibontakozását kereső alkotó nyugtalanságából, másrészt gazdag élményanyagából fakad. A kőbányai félprolétár családból induló író eddig (munkakönyve tanúsága szerint) volt kubikus, bányász, kollégiumi nevelő, útépítő munkás, filmgyári világosító, kereste már meg kenyerét konzervgyári munkásként, vasutasként, dolgozott az építőiparban és az irodalomban. A 32 munkahelyet és foglalkozást kipróbáló fiatalember vállalkozó kedve abból a valóságfeltáró igényből táplálkozik, amely minden igazi alkotónak sajátja. Természetesen nem ez a tipikus információ-szerzési forma íróink között, de talán az egyik legszimpatikusabb. Olyan sokat, embereket, világunk olyan jelenségeit ismeri meg így a művész, amelyhez a társadalmi köztudat figyelme nehezen férne hozzá. Riporter magatartás ez, persze nem a szokványos értelemben. Egyetlen rádió vagy tévériporter nem szánná annyi időt, energiát egy-egy figura vagy társadalmi réteg feltárására, mint az író, s nem is láthatja annyira belülről az ábrázolt világot, mint a művész. Ez a riporteri magatartás eredményezhet valóban magas színvonalú, jó értelemben vett riportot (Rongy és arany című kötet írásai) – ahol a műfaj szabályai szerint jár el az alkotó. Azonban ez a ritkább alkalom – Moldova riportjai ellenére is igazi szépíró.

Témavilágának szélesskálájú érdeklődése ellenére határozott körvonalai vannak. Mindenekelőtt a kisemberek, az élet viharaiiban hanyódó tipikus átlagemberek világa érdekli. Sorsuk alakulása, életük fordulatai az író számára éppúgy izgalmas témát jelentenek, mint a külvárosok szépemberségű, de sokszor esett sorsú különös figurái. Már első kötetében is erősen jelentkezett ez az érdeklődési irány. Az Idegen bajnok néhány novellája (Kalina Pái, Mandarin, a híres vagány, Ördög Feri és a Tizenkét Házak) és a későbbi évek izgalmas kötete, a Gázlámpák alatt híres sorozata (Esték a téren) a társadalom periferiájára szorult sorsokat, a sokszor lumpen-szinten vegetáló embereket, vagy kemény fizikai munkában edződött – kérgesedett karaktereket formál hőssékké. Kőbányai grundok, munkás külvárosok érdekes, különös levegője érződik ezekben a művekben, az elé vetődő sorsokat Moldova meleg emberséggel, sok szeretettel ábrázolja.

A témavilág vonatkozásában, különösen kezdetben, sokan emlegették a Gelléri Andor Endrével való rokonságot. Alkalmat adott erre a Keserű fény (1960) című Gelléri-kötet megjelenése is, amelyhez Moldova írt vallomásszerű előszót.

„Húszéves koromban egy Gelléri-kötettel – ha jól emlékszem, a Téli kikötővel – a hónom alatt, elindultam Óbudára, hogy utánanézzek Gelléri világának... Tudtam, hogy az álmodnak csak a mintáit találom meg, figurák helyett villanásokat, atmoszféra helyett össze nem illeszkedő színeket, de engem éppen ez a nyersanyag érdekelt: a változó világ szemcséi hozzátapadnak-e még a végleg mozdulatlanóvá vált mágneshoz...”

Moldova azonban nem Gelléri lebegő alakjaira, keserű, reménytelen sorsaira talált és figyelt, hanem az átalakuló világ ellentmondásaira, annak néha tragikus kisézéseire, különös fordulatokra, érdekesen bonyolódó életükre. Ezért is lettek ezek a hősök keményebb karakterek – mint a Legenda egy jobbszélsősől Tolvaj Ferdinándja.

A későbbiek során lazult a Gelléri-novellisztikával való kapcsolat, s Moldova tudatosan szociografikus felépítésű próza kialakítására törekedett. Új utakon jár a hatvanas évek eleje óta – műfajban is (regény, karcolat, portré) –, témavilága is kitágult. Általánosabb érvényű igazságaihoz általánosabb sorsokat, hősöket keres. Annyit azonban megőrzött kezdeti írói módszereiből, hogy a kimondottan intellektuális témákat kerüli (Egyetlen kiruccanása: Utolsó esténk Szodomában – Új írás, 1965. 11-12. sz.)

A riporteri magatartásból, a valóságfeltáró szenvedélyből és a választott témavilágból adódik Moldova prózájának egyik fő jellemvonása: a stori-igény. Az író tudatosan törekszik az eleje került figurák, sorsok mozgalmal „rátalálására”, s alighanem egyedül mai prózáinkban – sokat ad a jó „sztorira”.

„Az irodalom alighanem úgy kezdődött, hogy egy csomó vadember ült a tűz körül, bámulták a lángokat és az egyik hazudott. Ő volt az író. Azóta az irodalom bevonta a filozófia, pedagógia és más tudományok zománca, könyvtárak mélyére kényszerült, de az ősi forrás: az élő mese változatlanul folyik tovább eibeszelőtől hallgatóig.”

A felfokozott mese-igényt sokan írták a romantika számlájára (Pándi Pál: Romantika és realizmus. Népszabadság, 1963. IV. 20.), sokan utasították el, támadták, mint irodalom kívüli jelenséget. (Almási Miklós: Moldova: Sötéten és világosan. Kortárs 1964/7.). Ezekben a kritikus megjegyzésekben van bizonyos kritikusi inyenckedés is, reális igény is. Ma nem „sikk” élvezetesen, színesen írni. De az is igaz, hogy néha Moldova túlzottan a mesére épít, egy-egy fordulat, ötlet kedvéért a jellem-konstrukciót is félredobja.

Mese-technikájának három fontos sajátosságára érdemes figyelni. Az egyik: az élőbeszéd elevenségével azonnal atmoszférát teremt az író. Az in medias res kezdés révén, az olvasó egy már kialakult emberi kapcsolatrendszer részesévé válik, tagja lesz a ténen összegyűlők esti beszélgetéseinek.

A másik: a groteszk vagy szatirikus hangvételű (általában rövidebb lélegzetű) írásaiban a fantázia olyan gazdagságával lepi meg olvasóit, amelyre kortársai közül kevesen képesek. Az ötletvillanások elkápráztatják az embert, s ha az író nem is bontja ki teljesen azokat, végeredményben egységes élménnyé olvadnak össze egy-egy társadalmi-pszichológiai – vagy politikai gondolat érdekes kifejezőiként (Gumikutyá, A verhetetlen tizenegy, Az elátkozott hivatal). A groteszk elemek negymértékű alkalmazása nem „modern” európai hatás Moldova írói világában – hanem látásmód. Társadalomkritikája – amikor a tragikus hangvétel, konfliktus megoldás már nem elég súlyos – formálódik a groteszk segítségével a drámainál is keményebb veretűvé.

S végül a harmadik: az író sokszor él a film formanyelvének irodalmi változatával. Maga is próbálkozott filmírással (Szerelencsütörtök címen vetítették filmszínházaink), a főiskolán elsajátította a mesterség fogásait. Az egyes írások ökonomikus szerkesztése, a képszerű látásmód, a szemléletesség az általában fordulatos cselekményvezetés, a drámai csomópontok jó exponálása és világos kirajzolása igazolják a szakmai műveltség és egyéni képességek állandó éresét.

Hősei körül folytak a leghevesebb viták. Groteszk hangvételű írásait, szatíráit mindenki egyértelmű lelkesedéssel fogadta, az Esték a téren miniatűrjeit nagyra értékelték, regényei, novellái azonban minden alkalommal elszabadították a kritikai poklot.

Méltatói közül többen hangsúlyozzák: Moldova nem kielélt filozófiai-politikai álláspontja az oka hősei problematikájának szerepének. Már első írásaiban is a Moldova-hősök közös jellemvonásának tűnt a lázadó gesztusok iránti erős hajlandóság, a lázadás általában.

„Az Élet azt az embert, aki ellenállás nélkül sodródik, nem vízi magával, hanem lerakja a partmentre piszkoba, egy megünt szerelembe, házasságba, környezetbe. Csak azt tűri meg magát, aki a dolgok természetes folyásával szembeáll. . .” mondja ki Séber Anna a Sötét angyal című regényben Moldova morális programját. Ez az alapállás – ha a konformizmus, üres konvenciók, avult szabályok, magatartások ellen irányul – rokonszenves és tartalmas életet jelenthet. De nem feltétlenül jelent.

A Moldova-hősök másik uralkodó jellemvonása: magányuk általános lázadás – magányos lázadók –, s ez az írói ábrázolás problémájának kulcspontja. Ezért futnak az író legrokonszenvesebb hősei is – nemes szándékaik ellenére vagy az új társadalmi környezetben is – tragikus helyzetekbe. A Legenda egy jobbszélsőről magányos hőse mániákusan ragaszkodik igaz emberségéhez – egyedül vívott küzdelmében azonban bukása szükségesszerű. A Sötét angyal Válent Csabája morális lázadásába politikai motívumok is kapcsolódnak. Az 1956-os élmények tisztázását megkísérlő regényben az író hőseivel együtt a kotharzis tisztító tűzében találja meg a legfontosabb erkölcsi-politikai kérdésekre a választ. Válent Csaba magánya feloldódik – lassan megtalálja útját a konszolidálódó életbe.

Ez a végső benyomás azonban több egymásnak ellentmondó részlet figyelmen kívül hagyása után bontakozik ki az olvasóban. Az a nemzedék, amelyet Válent Csaba személyesít meg, tapasztalatokban, érettségben az ellenforradalom tizenegy napja alatt évekkel gazdagodott. A javítóintézetben – miután családja hamisan idilli, kispolgári életformájától elszakadt – a munka és a szerelem adják meg élete első nagy leckéit, s miután szabadult N.-ből – megfogalmazhatta élete programját: „megkeresi azt az életformát, amely nyugalommal és tisztasággal tölti el.”

Ez a program csak a kibontakozás kezdetét jelentheti, s Válent Csaba felnőtt alteregójának további sorsára joggal lehetett kíváncsi az olvasó. A gimnazista-korú hőstől még elfogadta a kritika a harcnak általában való tiszteletét, a minden körülmények közötti következetes hűséget valamihez – minden Moldova-hős jellemvonása ez! –, de a következő fázis még fontosabbnak tűnik. A tisztaságot és nyugalmat biztosító életforma lehet rezignált befelé fordulás, megfutamodás a világ elől, lehet igazi eszményekre találás is.

Nem segítette a tisztázódást a Magányos pavilon (korábban megjelent novellájának regényszerű feldolgozása) megjelenése. Schmidt Flórián helytállása belső emberi parancsból, morális kötelességből fakad – Hemingway-i alapon. Ez a fajta helytállás azonban politikai állásfoglalást jelentő és megkövetelő körülmények között kevés. Romantikus ez a hős-

modell, romantikus történelemszemlélet eredménye. Ez a tendencia erősödik két, a közel-múltban megjelent regényében, a *Malom a pokolban* és *Az elbocsátott légió* című alkotásában.

Szerencsétlen dolog irodalom kívüli szempontok alapján itélni meg irodalmi alkotásokat. Moldova nem politikai eszmefuttatásokat írt, hanem regényeket. A regény hitele, eszmei valóságképe azonban igényli a társadalomfilozófiai szempontok erőteljesebb figyelembevételét. Az író nyilván nem az egyedi eset kedvéért bocsájtja nyilvánosság elé a történetet, hanem általános érvényű mondanivalót kíván megfogalmazni.

A különös síkján jelentkező problémák – a cselekményesség hangsúlyos érvényesítése, a jellemelek meglehetősen érdekes, színes rajza – már ismertek a korábbi Moldova művekből. Az általános síkján azonban szembe kell nézni azzal, hogy közelmúltunkból mit, milyen társadalmi jelenségeket látott meg az író, ill. azokat hogyan ábrázolta?

Flandera János magános lázadó – tulajdonképpen tiszteletet kiváltó belső tartás elvi meggyőződés nélkül. Lázadása így nem morális érvényű – csupán egy, a körülményekhez alkalmazkodó vagy azokkal szembenálló kisszerű szerencsevadász (akiben azonban az emberi tisztesség elemi erkölcsiségéből is maradt valami) vergődése. Közben azonban az ötvenes évek elejének politikai légkörét is érzékelteti az író, mint közeget, amely deformálhat emberi sorsokat, felébresztheti a tisztesség iránti igényt a hatalom ellenében – az elidegenedett hatalom ellenében. Az a furcsa helyzet áll elő, hogy sem a lázadó, sem annak ellenpólusa nem képviselheti a politikai-erkölcsi totalitást. Adott politikai helyzetről nehezen fogadható el hitelesnek az ily módon kialakított kép.

Az elbocsátott légió alaptörténete, ha lehet, még izgalmasabb, mint az előző regény története. Mi lett a hatalom volt „végrehajtóival” – hogyan illeszkednek az új helyzetbe az ÁVH hajdani emberei? – ezt vizsgálhatja a regény néhol szociográfikus, aprólékos tudományossággal, néhol a fantázia módszerével is dolgozó szépíró mondataival.

Az államellenes szervezkedés bukása után – amely szervezkedésben a regény főhőse, Schmidt Flórián akarata és tudta nélkül „vett részt” – három gondolatcsomó adja a legizgalmasabb vitát, a belső feszültségét:

Egy, a rendszerrel, általában a szocializmussal, ellenségként szembenálló véleménye az első: „...lent Oroszlányban láttam öreg kommunistákat, akik nyolcszáz vagy ezer forintból éltek, a bányászkolónia legócskább házaiban. Mindenki lenézte őket, és ők mindenkitől félték. Ötvenhat októberében nem volt senki, aki legalább egy pisztolyt adott volna nekik, a rég felhagyott aknáknak bújkáltak ... Mit akarnak a kommunisták, ha saját embereiket elejtik, ki vegye komolyan őket?” Fájdalmas tények – hamis konklúzióval.

Az egyik szervezkedő szabadlábban maradt rokona:

„Ennek a pernek figyelmeztetésnek kell lenni, hogy árulás történt, az ellenség vér nélkül elfoglalta azokat a pozíciókat, amiket ötvenhatban erőszakkal sem tudott. Ez a per szent dolog, s magának nincs joga különbékét kötni.”

A napi politikai harcokból, magánbeszélgetésekből ismert álláspont, a csalódás, a mellözöttség torzította vélemény is oppozíciót jelent.

Schmidt Flórián véleménye, „ellen-vádbeszéde” a harmadik gondolatcsoport alapja:

„A csendes, morális terror légkörében éltünk, és élünk ma is. Ha gyárakban és hivatalokban vagy bármilyen más munkahelyen is dolgozunk, gyanakvás és gyűlölet vesz körül, és az állam egyetlen lépést sem tesz, hogy megvédjen minket, sőt mi vagyunk a társadalom egyetlen rétege, amellyel következetes megtorló és háttérbe szorító rendszabályokat mer alkalmazni. Fele ennyi éréllyel már rég fel lehetett volna számolni az országban a titkos fasizmust, vagy a huligánokat... A mi sorsunk persze nem új jelenség a világ történelmében. Olyan ez, mint amikor a szánkót üldözik a farkasok és az utasok lelöknek valakit maguk közül, hogy amíg azt eszik a farkasok, nem szaladnak utánuk.”

Három különféle indítékú, de keserűségében, vádló hangsúlyában közös oppozíció napjaink politikai légkörével, gyakorlatával szemben. Lehetne vitatkozni mindhárommal részletesen, ehelyütt azonban arra érdemes figyelni: Moldova nem vitatkozik velük. Legkönnyebben az elsőt utasítja el: Flórián cellatársait kívülről látja, de nem érti az eseményeket, csak a felszín az érinthetetlen: kommunista a börtönőr – kommunista a rab.

Nem egy regény feladata megválaszolni politikánk belső feszültségéből kirobbanó kérdésekre – de ha azokat elsőnek regény fogalmazza meg – kitérni a válasz elől és a lázadás romantikus gesztusában gyönyörködni – írói következtetlenségre vall.

A romantikus lázadás, a magános hősök tragikus küzdelmének tisztelete végigkíséri a Moldova írásokat – a probléma jelenléte, a realista, lehiggadt művek időszakában arra utal: az író még világgépe alaposabb elemzése előtt áll.

Romantika, realizmus, groteszk, dokumentumszerűség, intellektualizmus – kategóriák csupán, amelyek arra jók, hogy a művek sokaságában segítsék az eligazodást. Értékes és vitatható művekhez kapcsolódnak. Bár Moldova még nem írta meg „a” művet, önálló írói karaktere, rangja van, amelynek alapján joggal várhatjuk az igazán értékes alkotás születését. A miniatűrökben már sokszor bizonyította ábrázoló erejét (Strazsnyiczky, a magyar apa, Cigány Mari és a többiek, a Jeszmár fivérek, Kaja és Szigecsán, A szemafor, stb.), a nagy epikai alkotásokban részeredményeknél még nem produkált többet. Ha már kialakult önálló világát szigorúbb kompozícióba fogja, valóságképét tudatosabban, határozott társadalom-filozófiai szemlélet alapján rendezzi – művészete új, még értékesebb útra léphet.

Kiss Auréli

Kozmikus meghibázás

NAPLÓRÉSZELETEK EGY KÉRDÉSKÖRHOZ KONRÁD GYÖRGY: A LÁTOGATÓ C. KÖNYVE URÜGYÉN

A gyakorlatban és lelki-szellemi áttételeiben minduntalan át kell élnünk a civilizált emberi társadalmak létfeltételeinek szoros determináltságát. Elhatározom, hogy ide vagy oda megyek, ezt vagy azt cselekszem. Meg is indulok célom felé. De csak az engedélyezett útvonalon, a társadalmi struktúra által kiszabott sebességgel és módon haladhatok; tehát nem úgy jutok oda, ahogyan elképzeltem és talán nem is oda jutok, ahová igyekeztem.

Lehangoló ismereteim a Konrád által bemutatott kérdéskörben esztendőkön át nyomasztottak, már-már abnormis méretekben. Ha élni akartam, hátam mögé kellett csapnom őket. Horror-élményekért – amilyeneket a könyv a méltatások alapján ígért – szintén nem kellett emlékeimben messzire kotorásznom: látogatásaim az Elmegyógyintézetben és más ápolókban elég borzonganivalóval szolgáltak. Nem kívántam a Konrádéival bővíteni a magam tapasztalati állagát; így érthető, hogy később olvastam el a könyvet mint fontos-sága megszabnám.

Értesültem arról is, hogy a könyv tengelyében az emberség határállapotában tengődő imbecilisek, az önmaguk és mások nyűgére élő szellemi nyomorékok életben tartásának kérdése áll. Ez a kérdés annyira kirívó, hogy aligha van ép lelkiismeretű ember, aki kikerülheti, de olyan is, aki egyértelmű belső állásfoglalásra juthat benne. Részvétünk banalitásai közé tartozik, hogy kimondjuk: ezeknek a nyomorultaknak és világrajóttúkkal sújtott környezetűeknek az élete merő gyötrelme, alig van hozzá fogható. Az is közismert, hogy a világszerte fönntartott idióta-telepek minden állam egészségügyi költségvetésében az egészségesekekre fordított összeg félelmes konkurrencsei. Viszont „Az életnek önértéke van... nincs érv, amely teljogosítana bárkit is arra, hogy emberéletről – ha mégoly alacsony fokú is, döntsön: gondolataimhoz azonban kísértően hozzátapadt a különböző ember-roncs-lelakatok emléke. Mozdulatok és jeladás nélkül, kosárban, ágyon lélegző hús, erjedő, csukott tömegek, élnek, mert nincsen gyilkosuk”.

„Ne is legyen, mondom magamban türelmesen és elvakultan” – ezt már Konrád György könyvében olvasom. Markáns probléma-felvetés és elszánt válasz. Az ember hatalmas fedezetet érez mögötte. Az író illetékessége meggyőző, sorsvallató makacssága izgalmas, szóhasználatában a célratorés ingerlő. – Értelem és ösztön szövetkezik, amikor mégis Konrád György Látogatója után nyúlok és az első lapon kinyitva becsületes olvasójává szegődöm. Konrád könyvének első személyű hőse működését a törvényszéken kezdte. „Abban a valószínűtlenül jóra és rosszra, szabadra és tilosra széthasított világban, amelyben minden lélegzetvételt piros és zöld lámpák szabályoznak, abban a mindent, ami van, a legyen, ne legyen akarnak hitvilága szerint csoportosító figyelemben, mely olyan tehe-